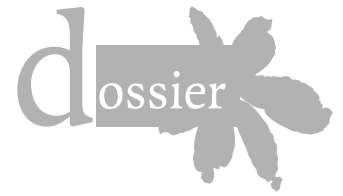

Feminisme i renovació del llenguatge

Feminisme i traducció literària: una aproximació¹

CATERINA RIBA
Universitat de Vic
Universitat Central de Catalunya (UVic-UCC)

La relació entre la traducció literària i els estudis de gènere és molt fructífera i ha generat una quantitat ingent de publicacions des d'enfocaments ben diversos. Tanmateix, en aquest article em centro en la intervenció textual de l'anomenada traducció feminista i n'ofereixo algunes mostres a tall d'exemple. Concretament, faig propostes de traducció d'alguns fragments de poemes d'Audre Lorde (1934-1992) i d'Adrienne Rich (1929-2012), dues escriptores nord-americanes compromeses amb el moviment feminista.

El germen de la traducció feminista se sol situar al Canadà a la dècada dels vuitanta del segle XX, moment en què Barbara Godard, Susanne de Lotbinière-Harwood i Luise von Flotow, entre altres, van decidir aplicar una sèrie d'estratègies inhabituals a l'hora de traduir del francès a l'anglès obres d'autores quebequeses com Nicole Brossard o France Théoret. Els originals eren textos molt experimentals que solien explorar el que consideraven experiències femenines desterrades del llenguatge. En aquesta cerca, desmantellaven estructures semàntiques, creaven neologismes i fragmentaven paraules. Atores i traductores compartien l'objectiu de desemmascarar el que titllaven de llenguatge patriarcal i solien col·laborar en el procés de traducció.

TERMINÀLIA 19 (2019): 44-47 · DOI: 10.2436/20.2503.01.132
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

Les tres tècniques principals utilitzades en les traduccions feministes per remoure els fonaments del sexisme inherent al llenguatge consistien, segons Von Flotow, a complementar el text traduït per fer perceptibles els matisos de l'original, a fer servir notes a peu de pàgina o prefacis explicatius i, en darrer lloc, a segrestar el text (*hijacking*), apropiant-se'n i fent-hi reflectir la ideologia de la traductora (1991, p. 74-80). Aquesta visió, influïda per les idees postconstructivistes i la desconstrucció derridiana, posava en entredit la jerarquia original-traducció i reivindicava el rol actiu dels traductors i les traductores, com ja es feia també des d'altres aproximacions.

Les premisses inicials de la traducció feminista van ser contestades durament. Rosemary Arrojo va apuntar la contradicció que suposa criticar la violència dels trops fal·locèntrics, per un costat, i presentar com a desitjable el segrest del text amb finalitats ideològiques de caire feminista, per l'altre (1994, p. 149). Arrojo insistia també en el fet que la traducció feminista se servia de concepcions i estratègies essencialistes (1994, p. 160). Des de llavors, la teoria i la pràctica de la traducció feminista s'han estès fora del Canadà i se n'han anat revisant les bases i redefinint les pràctiques, fins al punt que Olga Castro ens situa en la «tercera onada» (2009b). Castro (2009a) proposa una actualització de les orientacions que caracteritzen les traduccions feministes amb el propòsit que es puguin aplicar més enllà del context canadenc particular i que serveixin per a qualsevol gènere textual. N'assenyala cinc punts principals:

1. Incorporen agitacions lingüístiques per denunciar l'androcentrisme en el llenguatge, modificant el format o encunyant termes nous, com el cèlebre *herstory* en lloc de *history*.
2. «Corregeixen» el text en qüestions de gènere. Un exemple seria escriure «human rights» i no «men's rights» quan es tradueix l'expressió «els drets de l'home».
3. Busquen fórmules lingüístiques no discriminatòries, com *police officer* i no *policeman*.
4. Duen a terme una elecció contrapuntual en els casos en què cal optar per un gènere en concret i eviten així que es reproduïxin els rols de gènere dominants.
5. Inclouen notes a peu de pàgina, introduccions o prefacis que presenten les obres i el context o justifiquen les decisions de traducció.

Un cop exposat el marc teòric i les guies generals que segueix la traducció feminista, voldria compartir algunes propostes de traducció de fragments de poemes en què, dins el difícil equilibri de prioritats que comporta qualsevol traducció poètica, he tingut en compte aspectes relacionats amb el gènere. He escollit versos en anglès d'Adrienne Rich⁶ i d'Audre Lorde que presenten reptes de traducció i he procurat que la versió catalana fes visibles les dones i combatés els estereotips.

El primer exemple correspon als versos inicials de «Not somewhere else, but here» de Rich (1978, p. 39), un poema d'amor en què una veu femenina s'adreça de manera explícita a una altra dona:

Courage Her face in the leaves the polygons
of the paving her out of touch
Courage to breath The death of October

Atès que Adrienne Rich es va erigir com una defensora de l'amor entre dones i que és una pionera a l'hora de tractar l'erotisme lèsbic en els seus versos, he buscat una fórmula per evidenciar en la traducció que l'amada és una dona:

Coratge La cara d'ella entre les fulles els polígons
els paviments el seu intangible
Coratge per respirar La mort de l'octubre

Si en lloc de traduir «her face» per «la seva cara», ho traduïm per «la cara d'ella», sacsegem les expectatives que pressuposen que es tracta d'una història d'amor heterosexual.

De la mateixa manera, a la versió catalana del poema «The Black Unicorn» de Lorde (2000, p. 233) considero fonamental marcar la doble condició de dona i negra a la qual s'al·ludeix i fer palesa la imbricació de l'unicorn negre i l'element femení. Lorde es definia com a «black woman warrior poet» (1997, p. 19) i la intersecció d'aquestes dues dimensions és primordial en tota la seva obra. Fer visible aquesta doble condició representa un repte de traducció important, ja que l'únic element lingüístic que estableix la connexió entre totes dues en el poema és el possessiu «her», que hi apareix dues vegades:

It is not on her lap where the horn rests
but deep in her moonpit
growing

Una proposta podria ser:

No és a la falda d'ella on reposa la banya
sinó dins la seva cavitat lunar
on creix

Ara bé, per evidenciar que tant la falda com la cavitat lunar són «d'ella», podríem modificar l'ordre de la frase i evitar el possessiu «la seva», que té tres antecedents («la falda», «ella» i «la banya»):

I és enfondit a la cavitat lunar d'ella
i no a la seva falda
on creix el corn

Si bé en aquesta segona versió les atribucions queden més clares, hi perdem el contrast entre *to rest* i *to grow*. El poema contraposa la imatge estàtica de la banya que reposa a l'exterior i el corn que s'engrandeix a l'interior. Caldria, doncs, acabar de valorar què és prioritari en el trasllat al català. En els dos exemples plantejats fins ara, una introducció al llibre que presentés les autores col·laboraria a desfer els prejudicis amb què ben sovint s'aborda la lectura.

Una altra de les preocupacions de la traducció feminista és defugir el masculí neutre, fet que té sovint una solució difícil. Emprar la paraula *persona* o desdoblar el gènere (*nens* i *nenes*) col·lideix frontalment amb el ritme i la musicalitat del vers, requisits essencials de la traducció poètica si el que pretenem és crear un artefacte estètic que se sostingui per ell mateix i prengui vida més enllà de l'original. Ara bé, hi ha molts casos en què la llengua catalana té prou recursos per evitar el masculí neutre, com en el poema «Generation» d'Audre Lorde (2000, p. 17):

How the young attempt and are broken

Com el jovent ho intenta i es trenca

[...]

Now these are the children we try

I aquests són els infants que intentem

Finalment, voldria comentar el vers següent del poema «Quarto» d'Adrienne Rich (2011, p. 67):

Doctor can you see me when I am naked?

L'original no dona cap indicació sobre el sexe de la persona que atén la pacient i, com que està escrit l'any 2009, tan vàlid és traduir l'anglès «doctor» per «doctora» com per «doctor». La meva proposta és, doncs:

Doctora pot veure'm quan soc nua?

Cal tenir en compte que el fet d'optar sistemàticament per la forma masculina quan l'original no està marcat genèricament —el que es coneix com a *male-as-norm principle* (Braun, 1997)— és també una posició ideològica que reforça i perpetua el discurs hegemònic, malgrat que no es faci d'una manera conscient ni deliberada.

La traducció literària és un exercici complex en què tot és significatiu i on cal sospesar cada element detingudament. Els aspectes relacionats amb el gènere en són un, de manera que cal afegir-los a l'equació. Si els originals permeten diverses interpretacions, les concrecions possibles en la llengua de rebuda són il·limitades. Els traductors i traductores, responsables de la tria, han de tenir present que el trasllat d'una llengua a l'altra comporta tota una sèrie d'implicacions ideològiques. El fet d'incorporar la perspectiva de gènere a l'hora d'avaluar les prioritats contribueix a prendre decisions conscients i informades.

Les preguntes que se'ns plantegen a la pràctica són moltes, i de fet, depassen l'àmbit de la traducció feminista. Fins a quin punt és legítima l'alteració de l'original per alinear el resultat amb les posicions polítiques (o estètiques) de qui n'assumeix la traducció? Quins són els límits de la traducció entesa com a reescriptura activa? El debat continua obert. ✿

Bibliografia

- ARROJO, Rosemary (1994). «Fidelity and the gendered translation». *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, vol. 7, núm. 2, p. 147-163.
- BRAUN, Friederike (1997). «Making men out of people: the MAN principle in translating genderless forms». A: KOTTHOFF, Helga; WODAK, Ruth (ed.). *Communicating gender in context*. Amsterdam: John Benjamins, p. 3-30.
- CASTRO, Olga (2009a). «Non-sexist translation and/in social change: gender issues in translation». A: BOËRI, Julie; MAIER, Carol (ed.). *Translation-interpreting and social activism*. Granada: ECOS, p. 106-121.
- CASTRO, Olga (2009b). «(Re-)examining horizons in feminist translation studies: towards a third wave». *MonTI: Monografías de Traducción e Interpretación*, núm. 1, p. 1-17.
- CASTRO, Olga; ERGUN, Emek (2017). *Feminist translation studies: Local and transnational perspectives*. Nova York; Londres: Routledge.

- DÍAZ-DIOCARETZ, Myriam (1985). *Translating poetic discourse: Questions on feminist strategies in Adrienne Rich*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins.
- FLOTOW, Luise von (1991). «Feminist translation: contexts, practices and theories». *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, vol. 4, núm. 2, p. 69-84.
- FLOTOW, Luise von (1997). *Translation and Gender: Translating in the 'Era of Feminism'*. Manchester: St. Jerome: University of Ottawa.
- GODAYOL, Pilar (2018). «Feminist translation». A: WYKE, Ben van; WASHBOURNE, Kelly (ed.). *Routledge handbook of Spanish translation studies*. Nova York; Londres: Routledge, p. 468-481.
- GODAYOL, Pilar (2019). «Gender and translation». A: VALDEÓN, Roberto; VIDAL CLARAMONTE, África (ed.). *Routledge handbook of Spanish translation studies*. Nova York; Londres: Routledge, p.102-117.
- LORDE, Audre (1997). *The cancer journals*. San Francisco: Aunt Lute Books.
- LORDE, Audre (2000). *The collected poems of Audre Lorde*. Nova York; Londres: Norton & Company.
- RICH, Adrienne (1978). *The dream of a common language: Poems 1974-1977*. Nova York; Londres: Norton & Company.
- RICH, Adrienne (2011). *Tonight no poetry will serve: Poems 2007-2010*. Nova York; Londres: Norton & Company.
- SIMON, Sherry (1996). *Gender in translation*. Londres; Nova York: Routledge.
- YU, Zhongli (2015). *Translating feminism in China*. Londres: Routledge.

Notes

1. Aquest article s'inscriu en les activitats del Grup d'Estudis de Gènere: Traducció, Literatura, Història i Comunicació (GETLIHC) de la UVic-UCC (2017 SGE 136). Número ORCID: 0000-0001-9099-3648.
2. Per a un estat de la qüestió actual, vegeu els capítols de llibre de Pilar Godayol (2018 i 2019).
3. Val la pena destacar els volums editats per Yu (2015) i Castro i Ergun (2017).
4. Algunes de les persones que han col·laborat a redefinir la traducció feminista són Carol Maier, África Vidal Claramonte, Pilar Godayol, Rosario Martín Ruano, Mercedes Bengoechea, José Santaemilia i Olga Castro.
5. Malgrat que Castro es refereix a la combinació de llengües castellà-anglès-castellà, són observacions generals extrapolables també a la combinació anglès-català.
6. Myriam Díaz-Diocaretz (1985) comenta les seves decisions de traducció de poemes d'Adrienne Rich al castellà, entre els quals no hi ha els dos a què em refereixo en aquest article.
7. Una fórmula neutra serviria per incloure les persones que escapen del binarisme i no se senten representades amb les categories d'home i dona.